

เสือโคร่ง ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

คุณค่าความสำคัญของเสือโคร่ง

เสือโคร่งขณะลงกินเหยื่อ

● เสือโคร่งจัดได้ว่าเป็นสัตว์ผู้ล่าที่มีลำดับสูงสุดของระบบนิเวศป่าเขตร้อนในแถบเอเชีย และเป็นสัตว์กินเนื้อที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เสือโคร่งเป็นสัตว์ที่มีบทบาทและหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ มีบทบาทในการคัดเลือกพันธุ์สัตว์และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสัตว์ที่เป็นเหยื่อ ดังนั้นเมื่อสัตว์ที่เป็นเหยื่อของเสือโคร่งและสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไป เสือโคร่งจึงได้รับผลต่อการเปลี่ยนแปลงโดยตรง ด้วยเหตุนี้เอง

การอนุรักษ์เสือโคร่งจึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

● การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเสือโคร่ง ก่อให้เกิดประโยชน์กับมนุษย์ในหลายด้าน อาทิ

- การมีผืนป่าอันกว้างใหญ่ช่วยให้ฝนตกในปริมาณที่สม่ำเสมอ
- เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้มีน้ำใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภค
- ป่าเขตร้อนช่วยลดก๊าซเรือนกระจกซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อุณหภูมิบนพื้นโลกสูงขึ้น (ภาวะโลกร้อน)

● นอกจากป่าจะเป็นแหล่งอาศัยของเสือโคร่งแล้วยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป อีกทั้งยังเป็นห้องเรียนและห้องสมุดทางธรรมชาติที่ดีในอีกทางหนึ่งด้วย

● เสือโคร่งมีบทบาทที่สำคัญต่อวัฒนธรรมและความเชื่อในเกือบจะทุกสังคมของชาวเอเชียมานับพันปี และในวันนี้ผู้คนก็ยังหลงใหลในความสง่างามและพลังอำนาจของเสือโคร่ง

ทางเดินศึกษาธรรมชาติ “บ้านของเสือ”
ห้องเรียน ห้องสมุดทางธรรมชาติ ในพื้นที่
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ความสำคัญของเสื่อโครงต่อระบบนิเวศ

ในความเป็นจริงแล้วในระบบนิเวศมีความซับซ้อนและมีความสัมพันธ์ที่หลากหลาย การที่ระบบบทบาทที่สำคัญของสัตว์ป่าชนิดใดชนิดหนึ่งว่ามีความสำคัญต่อระบบนิเวศอย่างไรและเกิดผลกระทบอย่างไรหากสัตว์ชนิดนั้นสูญพันธุ์ไป คงเป็นเรื่องที่จะเป็นไปได้ยาก แต่โดยหน้าที่ในระบบนิเวศ เสื่อโครงมีบทบาทอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

- ◎ การควบคุมประชากรของสัตว์กินพืชไม่ให้มีจำนวนมากเกินไป เพราะถ้าหากสัตว์กินพืชมีมากเกินไปในระบบนิเวศหนึ่ง ๆ อาจทำให้การเจริญเติบโตของพืชบางชนิดในบางแห่งลดลง จึงทำให้โครงสร้างของระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไปได้ ซึ่งหมายถึงสภาพถิ่นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหารมีคุณภาพต่ำลง เนื่องจากการใช้ประโยชน์ที่มากเกินไปจะควบคุมได้ ซึ่งจะเกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมถึงสัตว์กินพืชด้วยเช่นกัน
- ◎ รักษาความแข็งแรงของประชากรที่เป็นเหยื่อ โดยช่วยกำจัดสัตว์ที่อ่อนแอ เพราะสัตว์ที่อ่อนแอมักตกเป็นเหยื่อของเสื่อโครง ดังนั้นเสื่อโครงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์สายพันธุ์ของสัตว์ป่าที่แข็งแรง
- ◎ ปริมาณเหยื่อส่งผลต่อประชากรเสื่อโครง โดยปริมาณและชนิดเหยื่อของเสื่อโครงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชากรเสื่อโครงอยู่รอดหรือสูญพันธุ์ เสื่อโครงที่สูญพันธุ์ไปจากเมืองไทยหลายแห่งเนื่องจากเหยื่อมีน้อยเกินไปหรือเหยื่อหมดไปจากพื้นที่

วิกฤตการณ์และปัญหาของเสือโคร่งลดจำนวนลง

สาเหตุหลักที่เสือโคร่งในประเทศไทยลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว มาจากการตัดไม้ทำลายป่า พื้นที่ป่าหลายแห่งถูกเผาและถาง ปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอย่างถาวร รวมทั้งสัตว์ที่เป็นเหยื่อของเสือโคร่ง ได้แก่ วัวแดง กระตัง กวาง ก็ถูกล่าจนเหลือน้อยหรือหมดไปจากป่าอนุรักษ์หลายแห่ง เมื่อไม่มีสัตว์ที่เป็นเหยื่อ เสือโคร่งยอมอยู่ไม่ได้เช่นกัน นอกจากนี้เสือโคร่งเองยังถูกล่าจากความเชื่อตามตำราแพทย์จีนโบราณที่ว่าส่วนต่างๆ ของเสือโคร่งเป็นส่วนผสมสำคัญของยารักษาโรคอวัยวะเพศของเสือโคร่งตัวผู้มีสรรพคุณแก้อาการกามตายด้านของผู้ชาย อีกทั้งกะโหลก เขี้ยว และหนังเสือ ยังมีราคาสูงในตลาดค้าสัตว์ป่า ความเชื่อที่ว่าเสือโคร่งเป็นสัตว์ดุร้าย เต็มไปด้วยอันตราย และมีอำนาจลึกลับ จึงดูสวนทางกับความเป็นจริง เพราะทำยที่สุดเสือกลับถูกล่าจนเกือบสูญพันธุ์

สาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเสือโคร่งลดลง

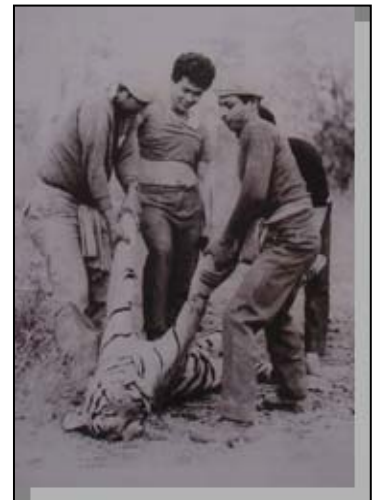

การบุกรุกทำลายป่า

◎ การบุกรุกทำลายป่า ทำให้ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยของเสือ รวมถึงสัตว์ป่าชนิดอื่นๆ ด้วย ซึ่งสภาพป่าไทยวันนี้ ไม่ต่างอะไรกับเกาะสีเขียวนาขนาดเล็กกระจุกกระจายเป็นหย่อมๆ ผืนป่าในไทยเต็มไปด้วยชุมชนที่กำลังขยายตัว พบว่าป่าอนุรักษ์ทั้ง 47 แห่งที่มีเสือโคร่งอินโดจีนอาศัยอยู่ มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และภูเขี้ยว เพียง 2 แห่งเท่านั้นที่ไม่มีราษฎรอาศัยอยู่ในป่า ซึ่งราษฎรเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าลดลง

◎ การถูกล่า กว่า 3,000 ปีมาแล้วที่ชาวจีนเชื่อกันว่าอวัยวะเพศและกระดูกเสือโคร่งใช้ผสมยา มีคุณค่าต่อร่างกายและสมรรถภาพทางเพศ ประจวบกับกระแสความนิยมในการสะสมซาก กะโหลก หนัง และกระดูก ว่าเป็นสิ่งมีค่า และมีราคาสูง ส่งผลให้มีการล่าสูงมากขึ้น

จากการสำรวจในประเทศไทย พบว่ามีการส่งออกและนำเข้าเสือโคร่งมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนปัจจุบัน พบการลักลอบนำซากหนังเสือจากอินเดียผ่านพรมามาส่งขายในประเทศไทย การล่ามักเป็นการนำกระดูกและอวัยวะส่วนต่างๆ มาขายให้กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนมากกว่าการส่งต่างประเทศ เขตที่มีการค้าซาก ได้แก่ บริเวณชายแดนท่าขี้เหล็ก วิตตอเรียปอยด์ ซองเม็ก คลองลึก ปอยเปต ซองจอม ในกรุงเทพมหานคร จากการสำรวจพบว่า ร้านยาจีนแผนโบราณ 29 แห่ง จาก 30 แห่ง มีกระดูกและเลือดเสือผสมยาจีนวางขายส่วนบริเวณบ้านหม้อ พบร้านจัดแต่งกะโหลกเสือประดับทองคำ เงิน อัญมณี ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวอาหรับ ตะวันออกกลาง และอินเดีย ที่อยู่ในเมืองไทย

การล่าเสือโคร่งในอดีต

◎ สัตว์ป่าซึ่งเป็นอาหารของเสือโคร่งลดจำนวนลง

ถ้าจำนวนกวางและกวางที่ถูกล่ามีมากเพียงไร จำนวนเสือโคร่งก็ร่อยหรอลงมากเท่านั้น ทำให้เสือโคร่งต้องออกล่าสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านและถูกฆ่าในที่สุด ปัจจุบันในหลายๆ พื้นที่ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาข้างอุทยานแห่งชาติห้วยเกาะข้าง เขาสามร้อยยอด แม่ยม และป่าชายเลนในทะเลอันดามัน จ.ระนอง ที่เคยเป็นแหล่งเสือโคร่งอินโดจีนในอดีต กลับไม่มีรายงานการพบเห็นเสือโคร่งเลยแม้แต่ตัวเดียว

อวัยวะต่าง ๆ ของเสือโคร่ง

อวัยวะต่าง ๆ ของเสือโคร่งและสัตว์อื่น ๆ

การล่ากระทิงซึ่งเป็นเหยื่อของเสือโคร่ง

และที่น่าเศร้าที่สุดคือจากสถิติล่าสุดประมาณว่าไทยมีประชากรเสือโคร่ง ไม่เกิน 150-250 ตัวกระจายอยู่ตามเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ คาดการณ์กันว่าถ้าปัญหาของเสือโคร่งยังดำเนินต่อไป และไม่ได้รับการป้องกันแก้ไขภายใน 12 ปีเสือโคร่งอินโดจีนจะสูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย

การประเมินประชากรเสือโคร่งในประเทศไทย

การประเมินประชากรเสือโคร่งในประเทศไทย มี 2 ระยะ ที่น่าสนใจ คือ การประเมินประชากรเสือโคร่งในปี พ.ศ.2536 โดย Dr.Alan Rabinowitz แห่งสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (Wildlife Conservation Society) ครั้งนั้นได้มีการสำรวจพื้นที่อนุรักษ์ 38 แห่ง จากผลการสำรวจปรากฏว่า พบเสือโคร่งเพียงร้อยละ 58 ของพื้นที่ที่สำรวจเท่านั้นเอง

ครั้งนั้นเมื่อทำการประเมินความหนาแน่นของประชากรเสือโคร่งต่อหน่วยพื้นที่แล้วพบว่า มีเสือโคร่งเพียง 1 ตัวต่อ 100 ตารางกิโลเมตร ดังนั้นจึงมีการประมาณกันว่าพื้นที่ประเทศไทยน่าจะมีเสือโคร่งอาศัยอยู่ประมาณ 250 ตัว

การประเมินประชากรในระยะที่ 2 โดย กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดย Dr.David Smith และดร.ชวาล ทัพทิกรณ์ ผู้อำนวยการสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่าในขณะนั้นพบว่า มีรายงานการพบเสือโคร่งในพื้นที่คุ้มครองไม่น้อยกว่า 50 แห่ง ใน 15 กลุ่มป่าและมีการประเมินว่า ประชากรเสือโคร่งในประเทศไทยสามารถแบ่งได้ 15 กลุ่มประชากร โดยบริเวณที่มีความหนาแน่นที่สุดคือผืนป่าตะวันตก โดยเฉพาะในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและทุ่งใหญ่นเรศวร อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ส่วนอีก 2 กลุ่มป่าที่มีรายงานการพบเสือโคร่งอย่างชุกชุม คือ กลุ่มป่าแก่งกระจาน และกลุ่มป่าฮาลา - บาลา

ลักษณะทั่วไปของเสือโคร่ง

ทั่วโลกมีเสือประมาณ 37 ชนิด ซึ่งรวมทั้งแมวบ้านด้วย สัตว์กลุ่มเสือจัดอยู่ในวงศ์ฟีลิดี (Felidae) จำแนกเป็น 4 สกุล คือ แพนเทอรา (*Panthera*) ฟีลิส (*Felis*) นีโอฟีลิส (*Neofelis*) และอะซิโนนิคซ์ (*Acinonyx*)

สำหรับประเทศไทยพบเสือ 9 ชนิด ได้แก่ แมวลายหินอ่อน เสือปลา แมวดาว แมวป่า หัวแบน แมวป่า เสือไฟ เสือลายเมฆ เสือดาว และเสือโคร่ง โดยสกุลที่ขาดหายไปคือ อะซิโนนิคซ์

เสือโคร่งตัวโตเต็มวัย

วัวแดงและกวางเหยื่อหลักของเสือโคร่ง

ความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำและเหยื่อที่เพียงพอตลอดปี เสือโคร่งตัวโตเต็มวัยต้องการอาหารประมาณ 45 กิโลกรัมต่อสัปดาห์ หรือ 6-7 กิโลกรัมต่อวัน ดังนั้นจึงมักล่าเหยื่อขนาดใหญ่ หรือขนาดกลาง เช่น กวางป่า หมูป่า เก้ง วัวแดง หรือกระทิง มากกว่าสัตว์เล็ก

เสือโคร่งใช้เวลาตั้งท้องประมาณ 100 - 108 วัน ออกลูกครั้งละ 1 - 7 ตัว แม่เสือโคร่งเลี้ยงลูกประมาณ 2 ปี โดยลูกตัวเมียจะอยู่กับแม่นานกว่าลูกตัวผู้

ลูกเสือโคร่งจะโตเต็มวัยเมื่ออายุประมาณ 1 ปี แต่ยังคงติดตามแม่ไปอีกระยะหนึ่ง เมื่อต้องแยกจากแม่จึงเป็นช่วงเวลาตึงเครียดที่สุดของชีวิตลูกเสือโคร่ง เพราะต้องล่าเหยื่อและเสาะหาอาณาเขตครอบครองของตัวเอง

เสือโคร่งจัดอยู่ในสกุล แพนเทอรา (*Panthera*) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Panthera tigris* มีถิ่นกำเนิดในอิหร่าน จีน ตลอดไปจนถึงไซบีเรีย และตลอดลงมาทางใต้จนถึงอินเดีย พม่า ไทย สุมาตรา ซา และบาหลี เป็นเสือขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาเสือด้วยกัน ตัวเต็มวัยมีขนาดจากหัวถึงลำตัว 168.4-227 เซนติเมตร เสือโคร่งตัวผู้บางตัวมีน้ำหนักมากกว่า 300 กิโลกรัม ลำตัวมีสีเทาแกมเหลืองหรือน้ำตาลอมเหลือง และมีลายแถบปรากฏบนหลังและด้านข้างลำตัว หางมีแถบดำเป็นบั้งๆ ตั้งแต่โคนข้างถึงปลายหาง

เสือโคร่งมักอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว และออกหากินตามลำพังในช่วงเวลากลางคืน พลับค้ำ หรือเข้ามิดเสือโคร่งเป็นสัตว์ผู้ล่าขนาดใหญ่ จึงจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งมี

เสือโคร่งในพื้นที่ที่มีเหยื่ออุดมสมบูรณ์ จะมีลูกครอกละ 2 - 3 ตัว

การศึกษาวิจัย

เสือโคร่งมีบทบาทสำคัญในระบบนิเวศป่าไม้และมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ขณะเดียวกันเสือโคร่งเป็นชนิดสัตว์ที่ง่ายต่อการถูกคุกคาม ดังจะเห็นได้ว่าปัจจุบันเสือโคร่งในธรรมชาติถูกคุกคามจนอยู่ในสภาพใกล้สูญพันธุ์ ในประเทศไทยประชากรเสือโคร่งที่เหลืออยู่มากที่สุดอยู่ในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งเป็นผืนป่าขนาดใหญ่ และมีศักยภาพต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพได้ดี แต่ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรเสือโคร่งภายในพื้นที่นี้ยังมีอยู่น้อยและขาดความต่อเนื่อง ดังนั้นการติดตามประชากรเสือโคร่งในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวร จึงมุ่งเน้นการวางระบบการสุ่มตัวอย่าง เพื่อใช้ประเมินความหนาแน่นประชากรและการติดตามประชากรเสือโคร่ง อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการตรวจสอบประสิทธิภาพการจัดการและคุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัย และใช้เป็นแนวทางในการวางแผนจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวร ต่อไป

การตั้งกล้องดักถ่ายภาพสัตว์

การจำแนกผลลวดลายของเสือ
ที่ได้จากกล้องดักถ่ายภาพ

กล้องถ่ายภาพอัตโนมัติ (camera trap) เป็นอุปกรณ์สำคัญที่ใช้ในการติดตามประชากรเสือโคร่ง เนื่องจากภาพที่ถ่ายได้จะเห็นลวดลายตามลำตัวเสืออย่างชัดเจน อีกทั้งลวดลายบนใบหน้าและตามลำตัวมีลักษณะเฉพาะตัวทำให้จำแนกเสือแต่ละตัวได้จากภาพถ่าย การประเมินประชากรของเสือโคร่งจึงสามารถใช้ข้อมูลการถ่ายภาพเสือโคร่งจากกล้องดักถ่ายภาพอัตโนมัติร่วมกับกรอบแนวคิดการประเมินประชากรสัตว์ป่าด้วยวิธีจับทำเครื่องหมายและจับซ้ำ (Capture - Recapture method) โดยให้การถ่ายภาพเสือแต่ละตัวแทนการจับแล้วทำเครื่องหมายบนตัวเสือ ประเมินประชากรเสือโคร่งในพื้นที่ศึกษาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากประวัติการถ่ายภาพเสือแต่ละตัว (Capture History) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ส่วนความหนาแน่นเสือโคร่งคิดจากประชากรที่ประเมินต่อหน่วยพื้นที่ศึกษา

แนวโน้มประชากรเสือโคร่งกับการอนุรักษ์

จากการศึกษาวิจัยและติดตามเสือโคร่งในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทำให้ได้ข้อมูลหลายอย่างเกี่ยวกับเสือโคร่ง และได้คำตอบเกี่ยวกับเสือโคร่งในระดับหนึ่งด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยยังคงต้องดำเนินต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มพื้นที่ในการศึกษาวิจัยให้ครอบคลุมมากขึ้น ตลอดจนการวางแผนศึกษาเรื่องประชากรเหยื่อของเสือโคร่งเพิ่มเติม ทั้งนี้เหยื่อคือปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อจำนวนประชากรเสือโคร่งโดยตรง

งานศึกษาวิจัยเสือโคร่งที่มีความจำเป็นต้องทำการศึกษาอย่างต่อเนื่องนั้นเพราะการต้องการทราบข้อมูลแนวโน้มของจำนวนประชากร ณ เวลาต่าง ๆ ว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร ซึ่งค่าประชากรเสือโคร่งในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งที่ประเมินออกมาได้นั้นมีความหมายอย่างยิ่งในการวางแผนการจัดการจำนวนประชากรเสือโคร่ง เพราะนอกจากทำให้รู้ว่ามีความหนาแน่นเสืออยู่เท่าใดแล้ว เราก็จะทำให้ทราบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของประชากรสัตว์อื่น ๆ ที่เป็นเหยื่อของมันอีกด้วย อันส่งผลทำให้เรายังสามารถวิเคราะห์ถึงปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ตรงเป้าหมายและมีทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงประชากรที่ได้มาจากการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องนั้นเราสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการตรวจสอบย้อนกลับไปถึงการวางแผนการจัดการที่ผ่านมาว่าได้ผลมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะในแง่ของการรักษาระดับจำนวนประชากรให้คงอยู่หรือการเพิ่มจำนวนประชากรในพื้นที่ให้มากขึ้น เราจะได้คำตอบเหล่านั้นจากความต่อเนื่องของงานวิจัยเหล่านี้